

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОВІРЛИВИХ СТОСУНКІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Аналізуються психологічні чинники, які впливають на формування довірливих стосунків у студентської молоді. Визначено, якими психологічними характеристиками має бути наділена людина, що викликає довіру і як виникає потреба студентів у побудові довірливих стосунків з довколишніми.

Ключові слова: довірливі стосунки, довіра.

Постановка проблеми

У 1990 р. феномен довіри стрімко увірвався у предметне поле досліджень багатьох гуманітарних наук. Сучасні соціальні умови життя та рівень психологічного комфорту людей змінюють ставлення особистості до таких понять, як довіра та довірливі стосунки. Тема міжособистісних стосунків була й залишається однією з найбільш хвилюючих та важливих у психологічній науці. Студентська молодь є своєрідним фундаментом майбутнього країни. Рівень та якість довірливих стосунків між студентами визначає їхню подальшу спроможність будувати благополучне життя та конструктивно розв'язувати життєві задачі. Тому, проблема формування довірливих стосунків у студентської молоді залишається актуальною і сьогодні.

Мета статті: проаналізувати психологічні чинники, що впливають на встановлення довірливих стосунків у студентської молоді.

Виклад основного матеріалу

Відомо, що культура довіри — це не лише історично сформовані установки, норми та цінності соціальної взаємодії, а й активно відтворювана у соціальних практиках структура відносин, яка може свіdomo плануватись та регулюватись [3]. Ми щодня спілкуємося з іншими людьми, але щоб досягти гармонії у спілкуванні, нам необхідно довіряти собі та іншим. Довіра допомагає людині активно взаємодіяти з новими людьми і з незнайомими або малознайомими об'єктами навколишньої дійсності [19, 135]. У наших дослідженнях ми опираємося на визначення довіри, яке дала Т. Скрипкіна: «довіра — здібність людини поділяти явища та об'єкти навколишнього світу, а також інших людей, імовірні майбутні дії властивостями безпеки (надійності) та ситуативної користі (значущості)» [13, 85]. Ми також акцентуємо свою увагу на розгляді довіри як формі соціальних відносин, в яких відсутні мотиви особистої користі та раціонального розрахунку [9]. Стверджуємо, що довіра чутлива до взаємних стосунків [14]. Питання дружби, товаришування, спільності є питаннями всіх людей, усього людства. Ми не можемо уявити собі людину, що вирвана з усіх людських взаємозв'язків [1, 32]. Але слід зазначити, що попередньо довіра до людини формується на основі первинного імпульсу довіри. Визначальну роль на цьому етапі відіграють характеристики зовнішності та поведінки, а також важливими є статусні та соціально-рольові характеристики. Вторинний рівень у структурі довіри залежить від контекстуальних і ситуативних факторів, які сприяють чи перешкоджають довірі. Важливим фактором є також повнота та доступність інформації про учасника взаємодії. А третій рівень у структурі довіри вже будуватиметься не на враженнях та імпульсах, а на раціональному оцінюванні дій індивіда, який виправдовує чи не виправдовує довіру [6,39].

За реальними зв'язками, які об'єктивно складаються у процесі взаємин людей та мають об'єктивний характер, ми знаходимо складну сітку очікувань, взаємного інтересу один до одного, різноманітних позицій, в яких закріпилися міжособистісні установки [11, 106]. І. Кон зазначає, що дружба — важливіший вид емоційної прихильності та міжособистісних взаємин юнацького віку [5, 112]. А вікова динаміка дружби вимірюється перш за все ступенем її вибірковості, стійкості та інтимності. Всі ці якості з переходом від дитинства до підліткового періоду та від підліткового періоду до юності зростають [5, 113]. У процесі навчання та спілкування студенти постійно отримують інформацію про однокурсників і мовби корелюють суб'єктивну оцінку партнера, змінюють з часом свої симпатії та антипатії. Фактично спостерігається скорочення яскраво виражених проявів симпатії, особливо антипатій, і виявляється тенденція до замкнутості елементів системи, структурованості у колективі через взаємне прийняття чи зняття вибору, перетво-

рення в індиферентні стосунки. Відповідно, стійкість пари залежить від типу взаємин. Це означає, що взаємодіють дві змінні: емоційна (симпатії) та емоційно-поведінковий компоненти (спрямованість до збереження взаємності, замкнутості позитивно пов'язаної системи) [8, 138–139]. Люди шукають компанію, оскільки мають одну з чотирьох цілей: отримання соціальної підтримки, інформації, досягнення статусу та обмін матеріальними благами [18, 266]. Встановлено, що стабільно взаємодіють один з одним (товаришують) особи, які мають різні соціально-психологічні статуси у колективі, а не приймають один одного, тобто відчувають міжособистісну антипатію, ті особи, які схожі за статусом і він у них невисокий [8, 140]. А якщо потреба у встановленні зв'язків не задоволена, люди стають нарцисичними, вони відстоюють тільки свої егоїстичні інтереси та неспроможні довіряти іншим [17, 250].

З'ясували, що довіра у міжособистісних взаєминах існує у формі внутрішнього стану суб'єкта стосовно людей взагалі (довірливість) чи до певного кола облич і проявляється у спілкуванні й діяльності. Особливості її прояву ґрунтуються на минулому досвіді кожної окремої особистості, а також залежать від норм та цінностей, що склалися у цій спільноті людей. Довіра до конкретних людей виникає у тому випадку, якщо суб'єкт впевнений чи хоча б припускає, що інша людина може розділяти її цінності [7, 35]. В. Вічев також вважав, що в результаті тривалої взаємодії та на основі єдиних інтересів і цілей виникає соціально-психологічна спільність, яка характеризується стійким духовним зв'язком між тими, хто спілкується, взаєморозумінням, згуртованістю та довірою. А довірливість є специфічною формою емоційно-ціннісного ставлення суб'єкта до іншого, як до самого себе, який у своїх оцінках виділяє те, що хотів би отримати суб'єкт довіри [7, 36].

Підлітки та юнаки в першу чергу звертають увагу на фізичні дані та експресивні характеристики. Жінки порівняно з чоловіками точніше ідентифікують емоційні стани та міжособистісні стосунки, переваги та недоліки особистості, емоційно більш схильні до проникнення у внутрішній світ співрозмовника [4, 161].

До 21 року життя людини відбувається завершення формування основних векторів розвитку вищих емоцій: естетичних, етичних, інтелектуальних і самосвідомості. Д. Бромлей, описуючи динаміку соціальних характеристик, відзначає в цьому віці появу власної сім'ї, відхід з батьківського будинка, народження першої дитини, освоєння професійних ролей, встановлення кола знайомих, пов'язаних з роботою [16, 286]. Цікавим для нас є і той факт, що ті, хто довіряє іншим, через певний час проявляють високий рівень співробітництва порівняно з тими, хто відчуває низький рівень довіри до інших [2, 37].

Відповідно до моделі довіри, яку запропонували Д. Макнайт, Л. Куммінгс та Н. Червані, попередньо довіра особистості формується під впливом таких факторів: 1) особистісних: існування схильності до довіри, готовності довіряти у когось з учасників взаємодії; 2) інституціональних: «інституціональної» довіри; 3) когнітивних: процесів категоризації та ілюзій контролю [10, 42]. Багато хто з дослідників відзначають наступну групу факторів: специфіка та значущість ситуації взаємодії, характеристики об'єкта довіри, особистісні особливості суб'єкта довіри. Серед особистісних факторів, які впливають на готовність довіряти, найбільш дослідженими є загальна установка на довіру іншим людям та світу, а також рівень суб'єктивного контролю. Встановлено також, що загальний рівень довіри позитивно корелює зі сценічністю, предметністю, суб'єктивністю, соціоцентричністю, егоцентричністю та особистісно-значущими цілями [6, 42–43].

Потребуючи сильні емоційні прив'язаності, молоді люди, буває, не помічають реальних властивостей партнера. Юнацька потреба у саморозкритті часто перевищує інтерес до розкриття внутрішнього світу іншого, змушуючи не стільки обирати друга, скільки вигадувати його [12, 339]. У процесі безпосереднього спілкування між студентами складаються різноманітні види взаємин: симпатії, антипатії, поваги, байдужості, взаємної відповідальності, товариської взаємодопомоги, взаємної вимогливості. Студентству властива висока інтенсивність спілкування порівняно з іншими соціальними групами [15, 125].

Отже, вищезгадані особливості студентства ми розглянемо більш детально у контексті формування довірливих стосунків, а саме психологічні чинники, які безпосередньо впливають на взаємини між студентами.

У 2008 р. серед студентів гуманітарних та технічних спеціальностей проводилось опитування на тему: «Особистісні якості особистості, які викликають найвищий рівень довіри».

Використані теоретичні та емпіричні методи дослідження, а саме: теоретичний аналіз, систематизація, психодіагностичні методи (анкетування, контент-аналіз). Студентам пропонували зазначити особистісні якості, які викликають довіру. В опитуванні брали участь 96 студентів Національного авіаційного університету віком від 17 до 20 років. Детальна інформація наведена у табл. 1 та у табл. 2.

Таблиця 1

Кількість досліджуваних студентів у процентному відношенні відповідно до факультету

Факультети Гендерні та вікові ознаки	Факультет аеропортів (%)	Факультет екологічної безпеки (%)	Факультет психології та соціології (%)
17 років	0	0	34
18 років	0	2,8	48
19 років	70	44,4	16
20 років	30	52,8	2
дівчата	60	80,6	90
хлопці	40	19,4	10

Таблиця 2

Кількість досліджуваних студентів у процентному відношенні

Гендерні та вікові ознаки	Кількість (%)
17 років	17,7
18 років	26,04
19 років	32,3
20 років	23,96
дівчата	83,3
хлопці	16,7

Розглянемо отримані результати окремо по кожній групі досліджуваних (розподіл на групи відповідно до напрямку спеціальності).

Студенти факультету аеропортів та факультету екологічної безпеки (технічні спеціальності) зазначили такі особистісні якості, як: чесність, вірність, справедливість, надійність, відповідальність. Але серед тих якостей, які обиралися студентами найчастіше, ми сформували проранжований список за показником важливості. Так, перше місце займає така особистісна якість, як вірність, на другому місці — доброта, а на третьому — чесність. Студенти гуманітарних спеціальностей багато в чому погоджуються з думкою своїх колег з технічних спеціальностей. Отже, за кількістю виборів лідирують такі особистісні якості, як: вірність, надійність, відвертість, чесність, доброта. А за рейтингом на перше місце частіше ставили такі якості, як: вірність, доброта, на друге місце — відвертість, на третє — надійність, чесність. Результати наведені у табл. 3 та табл. 4

Таблиця 3

Проранжований список особистісних якостей особистості, яка викликає довіру

Ранг	№	Особистісні якості особистості, яка викликає довіру
7	1	вірність
6	2	надійність
4,5	3	відвертість
4,5	4	чесність
3	5	доброта
2	6	справедливість
1	7	відповідальність

Студенти технічних спеціальностей демонструють більш логічне мислення, підкреслюють такі якості, як надійність, справедливість, відповідальність. А ці якості відіграють важливу роль у системі «людина — техніка». Студенти ж гуманітарної спеціальності більше апелюють до таких якостей, як відвертість та доброта. Ці якості відіграють важливу роль у системі «людина — людина».

Таблиця 4

Набір якостей Тип спеціальності	Особистісні якості, що обиралися найчастіше	Спільно обрані якості студентами обох спеціальностей	Відмінності у виборах
Гуманітарна спеціальність	Вірність, надійність, відвертість, чесність, доброта	Вірність, чесність, доброта, надійність	Відвертість
Технічна спеціальність	Чесність, вірність, справедливість, надійність, відповідальність, доброта		Справедливість, відповідальність

У 2010 р. проведено опитування серед студентів на тему: «Довіра. Довірливі стосунки». Дослідження проводилось у Національному авіаційному університеті. В опитуванні брали участь 108 студентів. Використані теоретичні та емпіричні методи дослідження, а саме: теоретичний аналіз, систематизація, психодіагностичні методи (анкетування, контент-аналіз). Анкета містила 11 запитань відкритого та закритого типу. В опитуванні брали участь студенти таких факультетів: факультет міжнародних економічних відносин, факультет екологічної безпеки, а також студенти Гуманітарного інституту (майбутні психологи та соціальні працівники). Детальна інформація про студентів наведена у табл. 5 та табл. 6.

Таблиця 5

Кількість досліджуваних студентів у процентному відношенні відповідно до факультету

Факультети Гендерні та вікові ознаки	Факультет міжнародних економічних відносин (%)	Факультет екологічної безпеки (%)	Гуманітарний інститут (%)
18 років	8,1	5	17,7
19 років	83,7	75	74,5
20 років	8,2	20	7,8
дівчата	78,4	90	88,2
хлопці	21,6	10	11,8

Таблиця 6

Кількість досліджуваних студентів у процентному відношенні

Гендерні та вікові ознаки	Кількість (%)
18 років	11
19 років	78,7
20 років	10,3
дівчата	85,2
хлопці	14,8

Анкета містила запитання:

- Дайте визначення. Довіра для мене — це...
- Доповніть речення. Людина, якій я можу довіряти, повинна бути...
- Доповніть речення. Я втрачаю довіру до людини, коли вона...
- Доповніть речення. Мені подобається проводити свій вільний час з тим, хто...
- Доповніть речення. Для мене довірливі стосунки — це...
- Дайте відповідь на запитання: «Чи хотіли б Ви, щоб люди довіряли вам більше?»
- Дайте відповідь на запитання: «Чи хотіли б Ви довіряти людям більше?»
- Оберіть варіант відповіді на запитання: «Кому Ви довіряєте найбільше?»
 - А) Родина;
 - Б) друзі;
 - В) знайомі;
 - Г) люди, яких Ви бачите вперше в житті;
 - Д) Ваш варіант відповіді _____.

- Дайте відповідь на запитання: «Чи є у вашому оточенні люди, яким Ви довіряєте?»
- Дайте відповідь на запитання: «Чи довіряєте Ви собі?»
- Доповніть речення: «Найбільше я довіряю собі у вирішенні таких ситуацій, як...»

Проаналізувавши результати проведеного опитування, нами визначено психологічні чинники, які найбільш суттєво впливають на встановлення довірливих стосунків у студентської молоді. Ми прослідкували, чим відрізняються погляди різних вікових груп студентів на тему довірливих стосунків. Отже, для студентів віком 18 років довіра — це віра в те, що тебе не зрадять, взаєморозуміння. Довірливі ж стосунки прирівнювались до такого вислову як: «відкриті стосунки». Людина, якій би вони охоче довірилися, мусить обов'язково бути надійною, щирою, розумною та чесною. Зруйнувати довіру можна, якщо людина хоча б одного разу зрадила. Студенти цієї вікової групи свій вільний час частіше проводять з тими, хто їх любить, розуміє та має спільні інтереси. На запитання, чи хотіли б вони довіряти більше людям, 98% опитуваних відповіли — «так». А от щоб довколишні більше їм довіряли, висловили бажання лише 40%. Всі студенти відповіли стверджувально на запитання, які стосувалися довіри до себе та наявності людей, яким вони довіряють у своєму оточенні. Найбільше довіряють студенти членам своєї родини і тільки потім — друзям. Представники цієї вікової групи довіряють собі найбільше у вирішенні питань, які стосуються їхнього особистого життя.

Розглянемо результати у студентів віком 19 років. Довіра для студентів зазначеної вікової групи — це «відчуття, коли ти можеш покласти на людину», впевненість у людині та можливість «відкритись». Людина, яка викликає довіру, має бути надійною, чесною, відкритою, доброю та розуміти тебе. А втрачають студенти довіру до людини, яка зрадила або хоча б раз сказала неправдиву інформацію чи розповіла особистісні таємниці іншим. Довірливі стосунки повинні характеризуватися відповідальністю, щирістю та взаєморозумінням. Також, на думку студентів, довірливі стосунки — це стосунки, в яких не існує таємниць між людьми. Вільний час студенти проводять з тим, хто має з ними спільні інтереси, а також веселий, вміє слухати та розуміє тебе. 75% досліджуваних хотіли б, щоб довколишні довіряли їм більше. 83% студентів бажать довіряти собі більше. Найвищий рівень довіри до членів родини, друзів та до незнайомих людей. 60% студентів довіряють собі у вирішенні всіх життєвих питань, 40% — у розв'язанні проблем особистого характеру.

Студенти, яким вже виповнилося 20 років, визначають довіру як конфіденційність і відкритість, коли «можна покласти на іншу людину». Людині, яка викликає довіру, властиві такі особистісні якості, як: надійність, щирість, чесність, розуміння. Якщо ж людина говорить неправду та не щира, то довіра руйнується. На думку студентів, довірливі стосунки — це тип комфортних стосунків для обох учасників. 69% студентів хотіли б, щоб їм більше довіряло оточення, але довіряти більше іншим бажать лише 30%. Найвищий рівень довіри у цієї вікової групи до членів родини, друзів та абсолютно незнайомих людей. 98% опитуваних довіряють собі та 99% респондентів мають у своєму оточенні людей, яким вони довіряють. Студенти віком 20 років довіряють собі у вирішенні всіх життєвих питань.

Висновки

Отже, довіра розумілась як відкритість, надійність, взаєморозуміння, збіг інтересів. Таким чином, на рівні імпліцитних уявлень існує чітке розуміння довіри та довірливих стосунків у контексті конструктивної взаємодії за наявності вищезгаданих психологічних чинників.

Застосовуючи методи анкетування та контент-аналіз, ми виявили особистісні, когнітивні та інституціональні чинники, які впливають на формування довірливих стосунків у студентської молоді. Розглянемо особистісні чинники. Нами було виявлено особистісні характеристики особистості, які найбільш суттєво впливають на формування довіри між студентами. Відповідно до результатів дослідження, що було проведено у 2008 р., маємо такий порядок характеристик: вірність, надійність, відвертість, чесність, доброта, справедливість, відповідальність. Результати дослідження у 2010 р. виглядають наступним чином: інтелект, чесність, щирість, надійність, доброта, відкритість та розуміння. Зазначимо, що у 2008 та у 2010 рр. дослідження проходили дві різні вибірки респондентів. Детальніше розглянемо результати за 2010 р. Встановили, що 56% студентів віком від 18 до 20 років хотіли б, щоб довколишні довіряли їм більше. 82% респондентів бажать довіряти більше іншим.

Найвищий рівень довіри у студентів до такого соціального інституту, як сім'я. 96% студентів зазначили, що члени їх родини викликають у них найбільше довіри і саме їм вони частіше за все довіряють у вирішенні особистих питань і у разі необхідності звертаються за порадою.

Ми виявили, що студенти вже мають досвід формування довірливих стосунків. Вважаємо, що говорити про суб'єкт та об'єкт такої взаємодії не доцільно, оскільки у довірливих стосунках у якості суб'єктів виступають два і більше партнерів. Тривалі довірливі стосунки можуть існувати лише за умови їх взаємності у відносинах. Результати контент-аналізу свідчать про те, що на формування довірливих стосунків впливає особистий досвід взаємодії респондентів. Сприйняття та оцінювання потенційного партнера по спілкуванню (у подальшому довіреної особи) відбувається на основі вже сформованих когнітивних моделей студентів.

Тобто, в цілому ми можемо говорити про те, що студентству властиві не лише висока інтенсивність спілкування, а й напружена потреба у психологічній інтимності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / А. Адлер; пер. с нем. — М. : Когито – Центр, 2002. — 220 с.
2. Вельтер Ф. Структуры управления сетевыми сообществами малых предприятий и роль доверия: германо-российское сопоставление / Ф. Вельтер // Экономическая социология. — 2004. — Т. 5. — № 2. — С. 13–36.
3. Веселов Ю.В. Социологическая теория доверия / Ю.В. Веселов; под ред. Ю.В.Веселова // Экономика и социология доверия. — СПб. : Социол. об-во им. М.М. Ковалевского, 2004. — С. 16–32.
4. Журавлев А.Л. Социальная психология: учеб. пособие / А.Л. Журавлев. — М. : ПЕРСЭ, 2002. — 351 с.
5. Кон И.С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / И.С. Кон. — М. : Просвещение, 1979. — 175 с.
6. Купрейченко А.Б. Психология доверия и недоверия / А.Б. Купрейченко. — М. : Изд-во ин-та психологии РАН, 2008. — 571 с.
7. Лабунская В.А. Интерпретация и коррекция невербального поведения в общении / В.А. Лабунская // Эмоциональные и познавательные характеристики общения. — Ростов н/Д., 1991. — С. 74–108.
8. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. — К. : Лыбидь, 1990. — 192 с.
9. Пелевина Т.В. Социально-психологические особенности общения студентов. Социально-психологические характеристики форм общения и развития контактов между людьми / Т.В. Пелевина. — Л. : Знак, 1970. — 125 с.
10. Переверзева И.А. Проблема доверия в сфере бизнеса / И.А. Переверзева // Иностранная психология. — 2000. — № 12. — С. 84–93.
11. Петровский А.В. Психологическая теория коллектива: науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии АПН СССР / А.В. Петровский. — М. : Педагогика, 1979. — 240 с.
12. Реана А.А. Психологический атлас человека / А.А. Реана. — СПб. : ПРАЙМ–ЕВРОЗНАК, 2006. — 651 с.
13. Скрипкина Т.П. Психология доверия: учеб. пособие / Т.П. Скрипкина. — М. : Академия, 2000. — 264 с.
14. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен. — М. : Идея – Пресс, 2002. — 256 с.
15. Синютин М.В. Доверие и капиталистическая глобализация: российские метаморфозы / М.В. Синютин; под ред. Ю.В. Веселова // Экономика и социология доверия. — СПб. : Социол. об-во им. М.М. Ковалевского, 2004. — С. 135–149.
16. Фельдштейн Д.И. Хрестоматия по возрастной психологии: учеб. пособие. — 2-е изд. / Д.И. Фельдштейн; под ред. Д.И. Фельдштейн. — М. : Ин-ут практической психологии, 1996. — 304с.
17. Хьелл Л. Теория личности / Л. Хьелл, Д. Зигнер. — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2007. — 607с.
18. Чалдини Р. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других / Р. Чалдини, Д. Кенрис, С. Нейберг. — СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2002. — 336 с. — (Серия «Главный учебник»).

19. Шатихина А.А. Социально-психологические аспекты доверия к себе / А.А. Шатихина // Материалы международной научной конференции «ЛОМОНОСОВ – 2004». Россия и социальные изменения в современном мире: сб. статей студентов: в 3 т. — 2004. — Т. 1. — С. 131–136.

Чугунова Е.М.

АНАЛИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ УСТАНОВЛЕНИЯ ДОВЕРИТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Анализируются психологические факторы, которые влияют на формирование доверительных отношений у студенческой молодежи. Перечислены психологические характеристики, которыми должна быть наделена личность, вызывающая доверие и как появляется потребность студентов в построении доверительных отношений с окружающими.

Ключевые слова: студент, доверительные отношения, доверие.

Chugunova E.M.

ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL FACTORS WHICH MAY INFLUENCE ADOLESCENTS AND YOUNG ADULTS IN BUILDING TRUST

This article is dedicated to the analysis of psychological factors which may influence adolescents and young adults in building trust. It illustrates the fundamental characteristics of a trustworthy persona and dissects the thirst to develop trusting relationships amongst students and their peers. Presents the results of an empirical study.

Key words: student, trusting relationships, trust.